

Przemysław Trykowski, przemyslaw.trykowski@wp.pl
Katarzyna Podhorodecka, kpodhorodecka@uw.edu.pl
Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych

Postawy Polaków wobec norm społecznych w Zjednoczonych Emiratach Arabskich i ich wpływ na turystykę

Słowa kluczowe: normy społeczne, ruch turystyczny, islam, polski turysta, turystyka kulturowa, Zjednoczone Emiraty Arabskie

Abstrakt:

Niniejszy artykuł opisuje wpływ norm społecznych obowiązujących w Zjednoczonych Emiratach Arabskich (ZEA) na ruch turystyczny Polaków do tego kraju. W artykule dokonano analizy struktury i wielkości międzynarodowego ruchu turystycznego oraz charakterystyki ruchu turystycznego z Polski. Przedstawiono charakterystykę norm społecznych w ZEA oraz powiązany z nim system prawny. Ukazano również wyniki badań ankietowych dotyczących postaw Polaków wobec norm społecznych obowiązujących w ZEA. Celem artykułu było ukazanie wpływu obowiązujących w ZEA zasad dotyczących prawa, moralności oraz obyczajowości na ruch turystyczny. Szczegółowymi celami artykułu było uzyskanie odpowiedzi na pytania: jaki jest stosunek polskich turystów do norm społecznych obowiązujących w ZEA? Jakie czynniki decydują o określonym stosunku polskich turystów do norm społecznych w tym kraju i czy nastawienie polskich turystów do norm społecznych w ZEA ma wpływ na chęć ich ponownego przyjazdu do tego kraju?

Wprowadzenie

W ostatnim czasie Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA) stały się bardzo popularnym kierunkiem turystycznym. Kraj ten zyskał wielu turystów wśród Polaków, którzy wyjeżdżają coraz liczniej do ZEA. W 2015 r. ruch turystyczny z Polski osiągnął poziom 20 tys. wyjazdów [*Dane Urzędu Lotnictwa Cywilnego*, 2016]. Odmienne normy społeczne funkcjonujące w tym kraju powodują, że turyści z innych kręgów kulturowych muszą zaakceptować i respektować panujące tam zwyczaje, ściśle związane z prawem islamskim. Nasuwa się więc pytanie – czy te wszystkie uwarunkowania mogą w jakikolwiek sposób wpływać na ruch turystyczny Polaków do tego kraju?

Celem artykułu było ukazanie wpływu obowiązujących w ZEA zasad dotyczących prawa, moralności oraz obyczajowości na ruch turystyczny Polaków. Uzupełnienie stanowią cele szczegółowe, których założeniem jest uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

- Jaki jest stosunek polskich turystów do norm społecznych obowiązujących w ZEA?
- Jakie czynniki zdecydowały o określonym stosunku polskich turystów do norm społecznych w ZEA?
- Czy nastawienie polskich turystów do norm społecznych w ZEA wpływa na chęć ich ponownego przyjazdu do tego kraju?

Postawiono następujące hipotezy²⁴:

- Polscy turyści wyjeżdżający do ZEA mają negatywny stosunek do sposobu postrzegania i egzekwowania norm społecznych w tym kraju.

²⁴ „hipoteza to przypuszczalna, przewidywalna odpowiedź na pytanie zawarte w problemie badań” [Skorny 1984, s. 72-73].

- Nieprzychylny stosunek polskich turystów do norm społecznych obowiązujących w ZEA w największej mierze wynika z braku aprobaty dla związków nieformalnych.
- Polscy turyści, ze względu na swój negatywny stosunek wobec norm społecznych panujących w ZEA, nie wyrażają chęci ponownego przybycia do tego kraju²⁵.

Negatywne postawy mogą wynikać z wydarzeń związanych z atakami terrorystycznymi z 11 września 2001 r.²⁶ oraz większego zagrożenia atakami terrorystycznymi w krajach arabskich. Stały się one bowiem symbolem braku akceptacji dla wartości wyemancypowanego społeczeństwa zachodniego przez kulturę Islamu.

Przegląd literatury

W ramach podbudowy teoretycznej warto przeanalizować kluczowe pojęcia, w oparciu o analizę literatury przedmiotu. Według G. Gołębskiego [2002] ruch turystyczny to „ogół dobrowolnych, czasowych przemieszczeń przestrzennych poza miejsce stałego zamieszkania, podejmowany dla realizacji celów rekreacyjnych, poznawczych, zdrowotnych i rozrywkowych”. Z kolei według T. Łobożewicza i G. Bieńczyka [2001, s. 88] jest to zjawisko złożone, umożliwiające bardzo zróżnicowany podział według różnych kryteriów, z których najczęściej brany pod uwagę jest czas trwania podróży.

Można wyodrębnić trzy typy ruchu turystycznego: pobytowy, wycieczkowy oraz wypoczynek świąteczny. Różnicuje się także pojęcia takie jak odwiedzający oraz turysta. Pierwszy z tych terminów można zdefiniować jako „każdą osobę, która podróżuje do miejsca znajdującego się poza zwykłym otoczeniem na czas nie dłuższy niż 12 miesięcy, jeśli podstawowy cel podróży jest inny niż podjęcie działalności zarobkowej wynagradzanej w odwiedzanej miejscowości” [Medlik 1995, s. 256]. W przypadku definicji turysty, jest to termin nieco węższy i rozumiany jest jako „odwiedzający, którego przyjazd trwa przynajmniej jedną noc i którego główny cel przyjazdu może być zakwalifikowany do jednej z wymienionych grup: czas wolny i wakacje, interesy i sprawy zawodowe oraz inne cele turystyczne” [Medlik 1995, s. 241]. Można zatem stwierdzić, iż podstawowymi kryteriami pozwalającymi postrzegać daną osobę jako turystę jest wyjazd do innego miejsca na czas nie dłuższy niż rok i brak możliwości zatrudnienia w tym miejscu.

Turystyką kulturową nazywamy turystykę o motywacji kulturalnej, a więc głównie wycieczki od miejsc wartości historycznej oraz artystycznej [Medlik, 1995, s. 81-82 za: Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 7]. Natomiast według R. Kasprzak i T. Skalskiej [2010] przez pojęcie turystyki kulturowej rozumie się każdą formę turystyki, w której zostały zawarte oferty kulturalne. K. Przeclawski [1994] wymienia pięć relacji, które zachodzą między turystyką a kulturą. Wskazuje on, że turystyka jest funkcją kultury, jej elementem, przekazem, spotkaniem oraz nawet czynnikiem przemian kulturowych [Kowalczyk 2008]. Natomiast J. Małek [2003, s. 20-21] wskazuje, iż turystyka kulturowa to podróże, w których głównym motywem jest możliwość kontaktu z szeroko pojętą kulturą. Według J. Kaczmarka [2005, s. 32-33] świat kultury, w którym funkcjonuje człowiek to społeczny produkt

²⁵ Hipotezy te wynikają z ogólnych przekonań i stereotypów związanych z wzajemną niechęcią między grupami ludzi, reprezentujących różne kultury. W wyniku postępującej globalizacji dochodzi do bliższej interakcji między przedstawicielami różnych kręgów kulturowych, co może skutkować poważnymi konfliktami również w aspekcie interpretowania norm społecznych. Taka sytuacja może więc zaistnieć między polskimi turystami, reprezentującymi kulturę zachodnią, a przedstawicielami cywilizacji islamskiej, która stanowi w większości populację ZEA.

²⁶W tym dniu został dokonany zamach na wieżę *World Trade Center* w Nowym Jorku. Do przeprowadzenia ataku przynależała się Al-Kaida. Wydarzenie to wywołało ogromne reperkusje na arenie międzynarodowej, co poskutkowało traktowaniem muzułmanów przez państwa Zachodu jako potencjalnego zagrożenia związanego z globalnym terroryzmem.

powstający w trzech procesach: „eksternalizacji, obiektywizacji oraz internalizacji” [Kowalczyk 2008, s. 16].

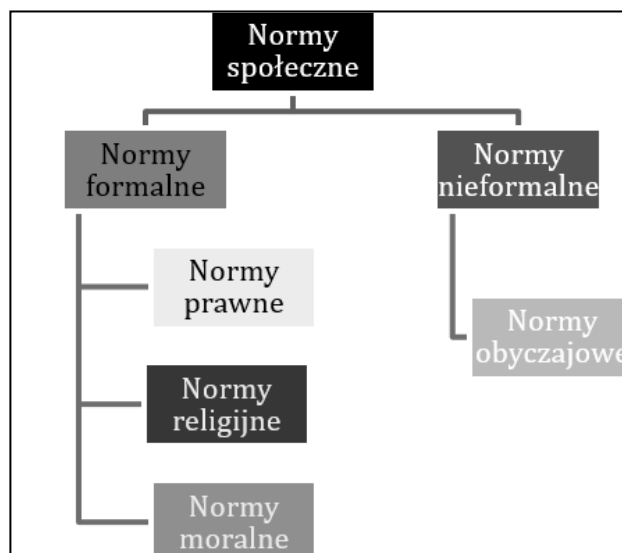
Osoby, które podróżują do miejsc odmiennych kulturowo, także jako nowe doświadczenie wskazują możliwość obcowania z odmienną kulturą i w tym sensie wyjazd do ZEA może dostarczać możliwości realizacji różnych form turystyki kulturowej. Jednakże odmienna kultura może stanowić pewne wyzwanie dla odwiedzających, a czasami nawet wiązać się z pewnymi ograniczeniami. Tak jest w przypadku podróży do ZEA, gdzie trzeba się dostosować do wielu norm panujących w krajach arabskich.

Wielu badaczy zajmowało się rozwojem turystyki w krajach islamskich. K. H. Din [1989] badał wzorzec turystów przybywających do krajów muzułmańskich oraz stopień, w jakim czynnik religijny ma wpływ na politykę i strategię rozwoju turystyki. Na przykładzie Malezji, gdzie islam jest religią państwową, autor sugerował, że mimo iż doktryna islamu zachęca do podróży i gościnnych zachowań, ma to niewielki wpływ na sposób rozwoju turystyki w krajach muzułmańskich. Przepisy zabraniają głównie prostytucji, hazardu i spożywania napojów alkoholowych, ale w większości krajów muzułmańskich, religia nie wywiera znaczącego wpływu na działalność związaną z turystyką.

Według J. Jafari oraz N. Scott’a [2014] w islamskich destynacjach turystycznych staje się przed dodatkowym wyzwaniem, jakim jest wynegocjowanie drogi poprzez lokalne normy zbudowane przez mężczyzn. Na przykładzie Egiptu, autorzy ukazali jak płeć turystów kształtuje i wpływa na ich doświadczenia. Badano strategię radzenia sobie kobiet z nieodpowiednimi zachowaniami mężczyzn. Kobiety często odczuwały potrzebę dopasowania się do lokalnych norm w celu ochrony przed niepożądanymi sytuacjami.

Według badania zrealizowanego przez A. Shakeela oraz D. Weaver’a [2018, s. 13-24], w którym opisano postawy mieszkańców wobec rozwoju turystyki na Malediwach „lokalni mieszkańcy postrzegali turystykę jako „zło”, z którego ich społeczność powinna być izolowana”. W przypadku tego obszaru wyspiarskiego swoista izolacja ma miejsce, ponieważ wyspy turystyczne są jakby oddzielnymi obszarami, na których lokalni mieszkańcy nie lokalizują swoich domów.

W niniejszym artykule skupiono się na normach społecznych, które narzucają pewne zachowanie turystom przebywającym do ZEA. Zdefiniowanie terminu „norma społeczna” jest znacznie trudniejsze, a pojęcie to jest bardzo powszechne i odnosi się do wielu nauk, spośród których do najważniejszych zalicza się socjologię, psychologię, religię oraz prawo. Normę najprościej można określić jako względnie trwałą, powtarzalną i przyjętą w danej grupie społecznej sposób pewnego zachowania jednostki społecznej w określonej sytuacji. Źródłem takiej normy jest społeczeństwo, w którym owa jednostka funkcjonuje. Norma społeczna charakteryzuje się przede wszystkim powszechnością, a jej modyfikacja jest wynikiem funkcjonowania społeczeństwa. Ze względu na dużą rozbieżność w definiowaniu tego pojęcia, norma ta może mieć charakter formalny i nieformalny.

Ryc. 1. Schemat przedstawiający podział norm społecznych, z uwzględnieniem podziału na normy formalne i nieformalne

Źródło: opracowano na podstawie: www.wos.org.pl/normy-spoeczne.html (20.09.2015)

Normy formalne stanowią zbiór reguł, które zostały spisane i zaakceptowane przez daną grupę społeczną. Zostały one stworzone przez wyższą instancję, która nierzadko została specjalnie na tę okoliczność powołana. Mogą one mieć wiele źródeł, spośród których do najważniejszych można zaliczyć zasady religijne, prawne i moralne (tab. 1). W większości kręgów kulturowych najistotniejsze są normy, zawarte w przykazaniach religijnych, kodeksie karnym oraz konstytucji. W nich właśnie zostały zawarte najważniejsze reguły, według których powinien postępować każdy człowiek.

Tab. 1. Podział norm społecznych

Normy prawne	Normy obyczajowe
Zawarte w przepisach i narzucające określone zachowanie	Ukształtowane w danej grupie społecznej. Określają zachowania jako właściwe i niewłaściwe
Normy moralne	Normy religijne
Mają formę opisową i leżą u podstaw norm prawnych	Regulują zasady funkcjonowania danej społeczności wyznaniowej. Nadano im formę pisemną

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.wos.org.pl/normy-spoeczne.html (20.09.2015).

Pomimo faktu, że dekalog opiera się na normach religijnych, (które *de facto* mogą być odbierane zarówno jako formalne i nieformalne), przyjęte jest zaliczanie go do norm formalnych, ponieważ jego zasady zostały spisane w Biblii i przyjęte przez chrześcijańską społeczność. Podobnie jest zresztą w przypadku innych społeczeństw religijnych, między innymi muzułmanów, dla których podstawą prawną i obyczajową stanowią reguły zawarte w Koranie – świętej księdze Islamu. W kwestii kodeksu karnego, przepisy w nim zawarte zostały stworzone przez państwo i w świetle wszystkich instytucji są uznawane za zbiór

najważniejszych norm. Z kolei zadaniem konstytucji jest regulowanie wszelkich stosunków państwowych, politycznych oraz gospodarczych²⁷.

Nawiązując do norm nieformalnych, ustalane są one w danej grupie społecznej, np. rodzinie lub subkulturze. Członkowie takich grup ustanawiają w swoim gronie zasady ważne dla nich samych. Nie wymaga to zatem ich spisywania, ponieważ pomimo tego są szanowane i przestrzegane. Niekiedy takie zasady nie są znane innym ludziom, gdyż funkcjonują oni w nieco inny sposób w odmiennych grupach społecznych. O problematyce związanej z odmiennością kulturową pisała A. Dłużewska [2009; 2012, s. 21-35], która opisywała społeczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju turystyki w krajach islamu oraz dokonała charakterystyki wyznawców religii muzułmańskiej jako uczestników ruchu turystycznego²⁸.

Zastosowane metody badawcze oraz charakterystyka badanej grupy

Główną metodą, która zastosowano w realizowanym procesie badawczym jest metoda badań sondażowych z wykorzystaniem narzędzia ankiety. Wykorzystano to rozwiązanie, bowiem to badania ankietowe pozwalają na uzyskanie opinii respondentów, będącej podstawowym źródłem informacji na temat badanego zjawiska. Ze względu na to, iż analizowany był wpływ norm społecznych na ruchu turystyczny Polaków do ZEA, przyjęto iż kluczowe są opinie polskich turystów. Ponadto ankiety należą do stosunkowo łatwych, zarówno w konstruowaniu, jak i analizie, narzędzi, które umożliwiają uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania.

W przypadku stosunkowo niewielkiej grupy ludzi, jaką stanowią polscy turyści w ZEA, realizacja badań ankietowych odbywała się przy użyciu portali specjalistycznych, dedykowanych osobom należącym do analizowanej grupy (strony tematyczne: np. fora turystyczne). Takie rozwiązanie znacznie obniża koszt realizacji badania, a także zwiększa rzetelność i trafność doboru próby. Są to dwa najważniejsze kryteria przy ocenie efektywności badania²⁹. Autorzy mają jednocześnie świadomość wad ankiety internetowej, w tym powierzchowności oraz faktu, iż ta forma badania nie jest w stanie nakłonić do dyskusji, a także zobowiązać do refleksji osoby biorące w niej udział. Za pośrednictwem kwestionariuszy nie można również uzyskać informacji, które mogą być odbierane powszechnie za drażliwe oraz intymne, choć wbrew pozorom anonimowość ankiety czasem pomaga. Nie ma również możliwości dopytania ankietowanej osoby za pomocą skonstruowanego na bieżąco przez ankietera pytania, które mogłoby pozwolić uzyskać kolejne przydatne informacje, wykraczające poza standardowy zakres.

Do podsumowania powyższej charakterystyki badań sondażowych realizowanych za pomocą ankiety mogą posłużyć słowa E. Babbiego [2004, s. 308-310]. Według niego, badania jakościowe „[...] nadają się do badania procesów społecznych dziejących się w czasie”, m.in. dlatego tak powszechnym jej narzędziem jest obserwacja, pozwala lepiej zrozumieć badane zjawiska. Jednak w kwestii zwykłych pytań o opinie, postawy, bądź oceny, badanie sondażowe za pomocą ankiety, zdecydowanie może je zastąpić”.

²⁷ Cechą wspólną wszystkich norm formalnych jest to, że mają one charakter dokumentu, którego zasady zostały spisane i przekazane ludzkości. Zatem kodeks karny, obowiązujący w danym państwie jest równie szanowany i respektowany przez jego obywateli, tak jak zasady wiary przez wyznawców danej religii, które uznawane są za święte i podstawowe.

²⁸ Natomiast wpływ Wiosny Arabskiej na turystykę był opisywany przez M. Marciniak oraz A. Dłużewską na przykładzie Egiptu [2015, s. 38-53].

²⁹ Przy przeprowadzaniu ankiet za pośrednictwem serwisów ankietowych można skorzystać z automatycznie tworzonych baz danych, które zwykle wyposażone są w filtry, pozwalające na dowolność w prezentacji danych.

W przypadku badania zjawiska, jakim jest ruch turystyczny w ZEA wykorzystano dodatkowo dane pochodzące z następujących źródeł:

- rocznych raportów, publikowanych przez Światową Organizację Turystyki (UNWTO), w której przedstawione są ogólne statystyki dotyczące ruchu turystycznego większości krajów (w tym ZEA³⁰)
- raportów na temat sektora turystycznego w ZEA na podstawie publikacji „Travel & Tourism – Economic Impact 2015 United Arab Emirates” oraz raportu Dubai Tourism na temat międzynarodowego ruchu turystycznego do Dubaju - „Annual Visitor Report 2014”
- danych, udostępnionych dzięki życzliwości Urzędu Lotnictwa Cywilnego, prezentujących liczbę Polaków wyjeżdżających do ZEA.

Badana grupa, w przypadku ukazania zależności między normami społecznym, a ruchem turystycznym Polaków do ZEA była stosunkowo wąska³¹. Założono, iż osoby chętne do udziału w ankiecie powinny spełniać trzy podstawowe warunki:

- odbyć co najmniej jedną podróż do ZEA;
- ważne aby spełniała ona kryteria podróży turystycznej, tj. wyjazdu na okres nie dłuższy niż rok, bez możliwości podjęcia działalności zarobkowej w tym kraju
- być narodowości polskiej, w tym umiejętnie władać językiem polskim w stopniu dobrym (3), bardzo dobrym (4) lub doskonałym (5) (wg standardu STANAG 6001³²).

Ankieta w trybie elektronicznym umożliwia ustalenie tzw. pytań kontrolnych, które sprawdzają, czy osoba wyrażająca chęć udziału może przystąpić do jej wypełnienia. W przypadku tego badania zostały stworzone dwa następujące pytania z tej kategorii:

- Czy był/a Pan/Pani w ZEA w celach turystycznych?;
- Czy jest Pan/Pani narodowości polskiej?

Odpowiedzenie przecząco na co najmniej jedno z powyższych pytań automatycznie eliminuje potencjonalnego ankietowanego z niniejszego badania. Niemniej nie jest możliwe całkowite wykluczenie możliwości wzięcia udziału w ankiecie osób, które nie są w stanie sprostać oczekiwany wymaganiom. W przypadku poświadczenia nieprawdy w pytaniach kontrolnych przez osobę nieuprawnioną, istniała również możliwość jej wykrycia na etapie analizy udzielonych odpowiedzi³³.

Założono zatem, iż pożądaną grupę ankietowanych mieli stanowić Polacy, którzy co najmniej raz wyjechali do ZEA w celach turystycznych. Zatem każde z wymienionych wyżej kryteriów ma jednakowe znaczenie, ponieważ niewypełnienie chociaż jednego z nich było równoznaczne z brakiem możliwości wzięcia udziału w badaniu. Tak sprecyzowana próba badawcza miała umożliwić zatem uzyskanie informacji, najdokładniej odzwierciedlających rzeczywistość w kontekście podejmowanego problemu badawczego.

Kwestionariusz ankiety, użytej do celów tej pracy, zawierał 15 pytań: po 4 pytania otwarte i zamknięte oraz 7 półotwartych (czyli takich, które mają konstrukcje zamkniętych,

³⁰ ZEA nie zobowiązały się wobec UNWTO do udostępniania statystyk dotyczących ruchu turystycznego w tym kraju – zatem najbardziej aktualne dostępne dane w tym zakresie są za 2013 r.

³¹ Badanie zrealizowano w 2016 r.

³² STANAG 6001 – jest to opis poziomów znajomości języka obcego wg standardów NATO w skali od 0 do 5, gdzie 0 oznacza brak praktycznej umiejętności, a 5 – znajomość języka w stopniu doskonałym (język ojczysty lub dwujęzyczność) [www.aon.edu.pl].

³³ Jest bowiem duże prawdopodobieństwo, że taka osoba będzie przejawiać braki wiedzy, jaką powinien posiadać turysta odwiedzający ZEA, np. podawać nieistniejące miejsca pobytu, lub także udzielać bardzo ogólnych odpowiedzi, nie dających szansy na sformułowanie odpowiednich wniosków. Z kolei w przypadku wzięcia udziału w ankiecie osoby, która jest innej narodowości niż polska, jest wręcz minimalna szansa na to, że wypełni ona ankietę poprawnie językowo, nawet jeśli posługuje się językiem polskim w stopniu podstawowym.

ale dają również możliwość swobodnej odpowiedzi, jak w pytaniach otwartych). Pierwsze sześć pytań dotyczy podstawowych informacji na temat osoby ankietowanej, czyli wieku oraz płci, a także formalności związanych z wyjazdem (w tym przypadku jest to cel, miejsce i długość podróży oraz typ zakwaterowania turysty podczas jej trwania). Pytania z tej grupy były zatem pomocne w celu przystępnej prezentacji wyników ankiety i umożliwiły również przedstawienie udzielanych odpowiedzi według struktury, opartej na wymienionych wyżej kryteriach. Zawarto także pytania nawiązujące ściśle do oceny wyjazdu turystycznego do ZEA pod względem zwyczajów, prawa oraz kwestii moralnych, obowiązujących w tym kraju. Ich celem było ustalenie ogólnej atrakcyjności pobytu, a także wskazanie różnic w postrzeganiu wyżej wymienionych kwestii przez polskich turystów.

Osoba ankietowana powinna zatem w tej części ankiety określić swoje stanowisko względem norm społecznych w ZEA oraz przyczyny, które je zdeterminowały³⁴. Główną przyczyną wyboru większej liczby pytań półotwartych w tej części ankiety jest możliwość uzasadnienia wybranej odpowiedzi przez ankietowanego. Pozwoliło to zatem ustalić, czym dokładnie kierowała się osoba zajmująca dane stanowisko, co również wpłynęło na bardziej rzetelne odniesienie się do postawionych w pracy hipotez.

Kończącą część ankiety stanowiły pytania otwarte, będące dopełnieniem oraz podsumowaniem dla wcześniej udzielonych odpowiedzi. Dotyczyły one przede wszystkim charakterystyki ZEA jako kierunku turystycznego. Ankietowany był zobowiązany określić czy ten kraj jest wart odwiedzenia oraz polecenia innym turystom. Pozwoliło to na odniesienie się do trzeciego celu, którym było ustalenie, czy ZEA były chętnie odwiedzane przez Polaków destynacją turystyczną.

W przypadku stosunkowo niewielkiej grupy ludzi, jaką stanowią polscy turyści, będący w ZEA konieczne było zrealizowanie badań za pośrednictwem internetu, a ankieta została stworzona w serwisie ankietowym³⁵. Kwestionariusz został umieszczony na witrynie internetowej i został do niego przypisany link, który został udostępniony na forach dyskusyjnych, blogach oraz stronach z artykułami, poświęconych tematyce ZEA³⁶. W przypadku niniejszej ankiety, do próby badawczej pozyskano osoby z grup tj.: „Polacy w Zjednoczonych Emiratach Arabskich” oraz „Polacy w Dubaju”, liczących łącznie kilka tysięcy osób.

Charakterystyka zagranicznego ruchu turystycznego do ZEA

ZEA są jednym z najlepiej rozwijających się rynków turystycznych na świecie. W miejscu, gdzie obecnie turyści z całego świata spędzają swój pobyt w najbardziej luksusowych hotelach, jeszcze pół wieku temu można było napotkać jedynie rozległe obszary pustynne. Miejscowa ludność zaś, która współcześnie w skuteczny sposób rozwija sektor turystyczny, utrzymywała się wówczas z połowu ryb oraz pereł. Można więc stwierdzić, iż turystyka jest nie tylko źródłem dochodu ekonomicznego, a pozwala również na utworzenie nowych miejsc pracy. Zatem korzyści wynikające z rozwoju turystycznego są ogromne i przyczyniają się także do tego, że państwo to należy obecnie do najbogatszych krajów świata. Swój wysoki poziom gospodarczy zawdzięcza głównie wydobywaniu ropy naftowej, które w latach 20. XX w. było finansowane przez wielkie korporacje paliwowe.

³⁴ Nie było jednak odgórnie ustalone, że każdy z ankietowanych będzie wyrażał negatywne podejście względem podjętego zagadnienia: pytania zostały skonstruowane tak, aby respondent miał możliwość uznania norm społecznych w tym kraju za akceptowalne.

³⁵ Ankietka.pl – działająca od 2006 r. strona internetowa, zajmująca się dostarczaniem rozwiązań pozwalających na przeprowadzenie internetowych badań ankietowych. W ankietach przeprowadzonych przez osoby prywatne oraz firmy za jej pośrednictwem wzięło udział ponad 6 mln osób [www.ankietka.pl/o-nas].

³⁶ Najbardziej pomocne w kwestii pozyskiwania próby badawczej do tej ankiety okazały się media społecznościowe.

Jednak pomimo ograniczonych zasobów tego surowca, kraj ten cieszy się wciąż dużą popularnością wśród inwestorów oraz staje się wielkim ośrodkiem handlowym i przemysłowym, a turystyka jest dla niego wielką szansą rozwoju.

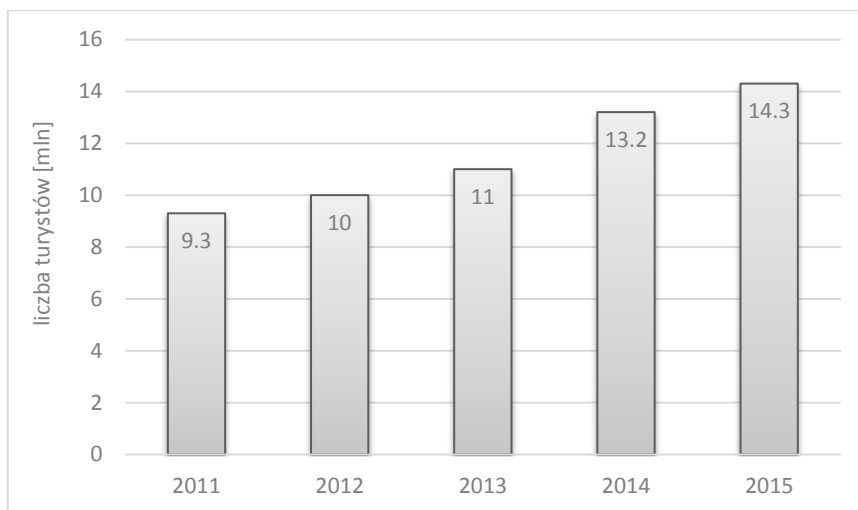
Wraz z gwałtownym rozwojem ekonomicznym, państwo to również stało się bardzo popularnym kierunkiem podróży, dzięki inwestycjom umożliwiającym zwiększenie ruchu turystycznego [UNWTO *Highlights 2014 Edition*]. Według WTTC³⁷ obecnie udział turystycznych projektów infrastrukturalnych we wszystkich inwestycjach podejmowanych w ZEA wynosi 28% i jest to najwyższy wskaźnik wśród krajów Bliskiego Wschodu. O znacznym rozwoju turystyki zdecydowały nie tylko duże nakłady finansowe, lecz również gorący pustylny klimat, który sprawia, że turyści z całego świata mogą cieszyć się wysoką temperaturą przez cały rok.

Biorąc pod uwagę znaczenie turystyki i międzynarodowego ruchu turystycznego dla gospodarki ZEA, wpływy z sektora turystycznego wynoszą 8,6% PKB (wg statystyk za 2015 r.), co daje 45. miejsce w światowym rankingu. Obejmują one przychody z hoteli, agencji turystycznych, linii lotniczych oraz usług transportowych, nie uwzględniając transportu dojazdowego. Brane są w tym przypadku również pod uwagę zyski wygenerowane przez restauracje, ośrodki oraz przedsiębiorstwa związane tematycznie z wypoczynkiem oraz czasem wolnym.

Jeśli zaś chodzi o wydatki turystów, jest to główny czynnik dla wpływów z branży turystycznej. Oszacowano, że w 2014 r. wpływy z nich stanowiły około 5,5% PKB. Biorąc pod uwagę strukturę tych wydatków, aż 79% to wydatki, związane z wypoczynkiem i czasem wolnym (wliczając w to również wydatki dokonane przez turystów krajowych), a pozostałe 21% to koszty poświęcone na sprawy biznesowe. Odnośnie do udziału wydatków turystów pod względem podziału na turystów międzynarodowych i krajowych, to udział tych pierwszych stanowi 73%, zaś wkład Emiratczyków jest prawie trzykrotnie mniejszy – 27%. Według WTTC gospodarka turystyczna w ZEA wytwarzała w 2014 r. 8,4% PKB, w 2015 r. 8,6 % PKB, natomiast w 2025 r. szacuje się, że wytworzy 9,1% PKB. Wydatki turystów zagranicznych stanowiły 73% wydatków ogółem, a 27% to wydatki turystów krajowych.

W 2015 r. ZEA odwiedziło 14,8 mln turystów. Jednak władze państwowe niestety nie udostępniają bardziej szczegółowych danych, dotyczących liczby przyjazdów w ujęciu krajowym. Jest to spowodowane tym, iż każdy z emiratów posiada własne instytucje, zajmujące się badaniem ruchu turystycznego, a jedyne dostępne i aktualne statystyki dotyczą głównie Abu Zabi oraz Dubaju. Są to najczęściej wybierane miejsca pobytu w ZEA. Oba te emiraty posiadają odpowiednią infrastrukturę turystyczną, m.in. rozbudowaną bazę hotelową oraz międzynarodowe porty lotnicze, które są w stanie przyjąć dużą liczbę odwiedzających. Należy również zwrócić uwagę na to, iż ze względu na znacznie większą liczbę odwiedzających są to emiraty o zdecydowanie bardziej liberalnym podejściu do zwyczajów zagranicznych turystów, dzięki czemu mogą się oni czuć wystarczająco swobodnie w miejscu pobytu, bez obawy o narażenie się lokalnym społecznościom.

³⁷ WTTC – World Travel Tourism & Council – Światowa Rada Podróży i Turystyki to międzynarodowe forum przedsiębiorstw ogólnoswiatowych, w tym osób na najwyższych stanowiskach w 100 najpotężniejszych firmach na świecie [www.wttc.org].

Ryc. 2. Liczba turystów w Dubaju w latach 2011-2015 (w mln)

Źródło: www.go-gulf.ae/blog/dubai-tourism-statistics-trends (12.01.2016).

Ze względu na utrudniony dostęp do danych liczbowych dotyczących całego kraju, można przedstawić jedynie strukturę i wielkość ruchu turystycznego ZEA na przykładzie Dubaju. Istotne jest to, że podróże turystyczne do tego emiratu stanowią ponad 95% wszystkich wyjazdów do tego arabskiego kraju.

Dubaj obecnie zajmuje 4. miejsce wśród najchętniej odwiedzanych miejsc na świecie, zaraz po Bangkoku, Paryżu i Londynie. W 2015 r. emirat ten odwiedziło 14,3 mln turystów. O rosnącej popularności tego miejsca może świadczyć fakt, że od 2011 r. liczba przybyłych tam wzrosła aż o 5 mln. Analizując największe rynki emisyjne do ZEA, najliczniejszą grupę turystów wysyła do tego kraju Arabia Saudyjska oraz Indie – oba te państwa mają po 10% udziału w międzynarodowym ruchu turystycznym do Dubaju. Liczne grupy turystów do tego emiratu stanowią także Brytyjczycy – 8% oraz osoby przyjeżdżające z Omanu – 7%. Kolejne lokaty zajmują Amerykanie oraz Pakistańczycy – po 4%, a wśród tych znaczących grup turystów obierających ten kierunek podróży można wyróżnić jeszcze Pakistan, Kuwejt, Iran, Niemcy oraz Rosję – każde z tych państw stanowi 2% wszystkich podróżujących do ZEA.

Biorąc pod uwagę strukturę ruchu turystycznego w Dubaju, najczęstszym motywem przyjazdu do tego miejsca w 2014 r. był wypoczynek oraz spędzenie czasu wolnego – 59% wszystkich podróży. Na drugim miejscu znajdowały się wyjazdy o charakterze biznesowym i stanowią one 21%, zaś 17% turystów wybierało się do Dubaju w celu odwiedzenia bliskich oraz znajomych.

W przypadku długości pobytu z uwzględnieniem powyższych motywów, najdłużej w Dubaju pozostają turyści, którzy przyjeżdżają w celu spotkania z najbliższymi – jest to średnio 11,5 dnia. W odniesieniu do wyjazdów wypoczynkowych, ich długość trwa zazwyczaj około 7 dni, zaś turyści, wyjeżdżający do Dubaju na delegacje i spotkania biznesowe zostają w tym miejscu na około 5,5 dnia.

W kwestii wyboru miejsca noclegu, najchętniej wybieranym typem zakwaterowania przez turystów w Dubaju są hotele – aż 79% wszystkich przybyłych do tego emiratu korzysta z usług luksusowych apartamentowców. Może dowodzić temu fakt, iż obłożenie w dubajskich hotelach jest bardzo wysokie – w 2014 r. na ponad 93 tysiące pokoi hotelowych wskaźnik wykorzystania pokoi wynosił średnio 86,5% w ciągu całego roku [www.hoteliernmiddleeast.com]. Prawie czterokrotnie mniejszą grupę turystów (21%) do tego emiratu stanowią ci, którzy spędzają swój pobyt w domach swoich przyjaciół i krewnych. Z kolei pozostałe 3% turystów wybiera inne warunki noclegowe – w tym wypadku brane są uwagę osoby, które podczas swojego pobytu w Dubaju wynajmują prywatne rezydencje, bądź nawet spędzają noce na promach i luksusowych jachtach.

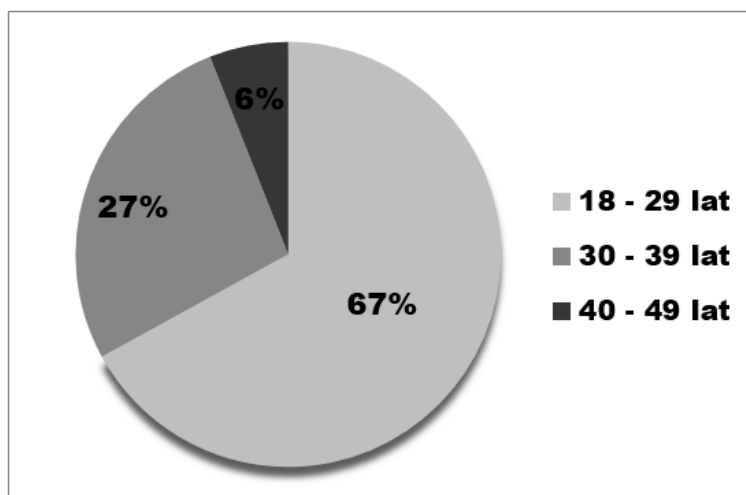
Jeden z największych emirackich serwisów internetowych Go-Gulf oszacował, iż Dubaj ma od 2009 r. nieprzerwanie największą liczbę turystów, przypadających na jednego rezydenta - wówczas wynosiła ona 4,9, w 2015 r. liczba ta wzrosła do wartości 5,7 [www.go-gulf.ae]. O wzrastającej popularności Dubaju wśród turystów z całego świata dowodzi również fakt, iż w porównaniu do 2013 r. międzynarodowy ruch turystyczny do tego miejsca wzrósł aż o 8,3%. Prognozy przedstawione w *Dubai Tourism Annual Visitor Report 2014* przewidują, iż ruch turystyczny w Dubaju rozwija się na tyle dobrze, że w 2020 r. wyniesie 20 mln turystów zagranicznych.

Wielkość i struktura ruchu turystycznego Polaków do ZEA

Popularność ZEA okazała się na tyle duża, że w ostatnich latach kraj ten stał się modnym kierunkiem podróży również wśród polskich turystów. Biorąc również pod uwagę fakt, iż Polacy cenią sobie arabskie kraje jako kierunki turystyczne, np. Egipt oraz Tunezję, kraj ten stał się ciekawą alternatywą dla Polaków. W przeciwieństwie do wyżej wymienionych państw jest to kraj stosunkowo bezpieczny, o znikomym stopniu zagrożenia terrorystycznego, który jednocześnie może przyciągać potencjalnych odwiedzających nowoczesnością w połączeniu wielopokoleniowymi tradycjami.

Brak jest oficjalnych szczegółowych statystyk, dotyczących ruchu turystycznego Polaków do ZEA³⁸. Jednak dostępne dane Urzędu Lotnictwa Cywilnego pozwalają oszacować wielkość ruchu turystycznego polskich turystów odwiedzających ZEA na poziomie ok. 20 tys. osób rocznie. Dane te ukazują, iż w 2014 r. ten kraj odwiedziło 19 236 Polaków, a w 2015 r. liczba ta zwiększyła się do 21 659 osób. Oznacza to, że udział polskich turystów w międzynarodowym ruchu turystycznym do tego arabskiego kraju jest niewielki.

Z kolei odnosząc się do procesu badawczego autorów, w analizowanej próbie dominują osoby w wieku od 18 do 29 lat – stanowią oni 67% wszystkich respondentów. W przypadku grupy wiekowej od 30 do 39 lat, udział jej wynosi 27%, zaś ankietowani w wieku od 40 do 49 lat stanowią zaledwie 6%. Należy zwrócić na fakt, iż zabrakło w tym badaniu osób powyżej 50 roku życia (ryc. 3).

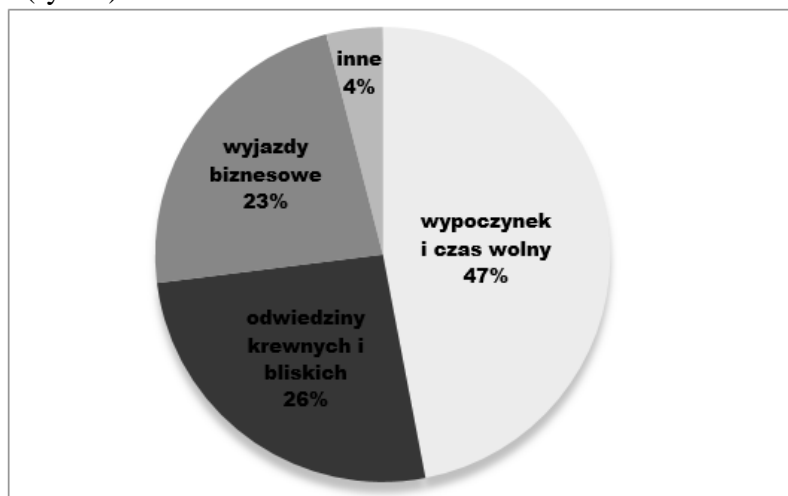
Ryc. 3. Struktura ruchu turystycznego Polaków do ZEA według grup wiekowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Główny motyw podróży do ZEA jest on dokładnie taki sam, tak jak w przypadku międzynarodowego ruchu turystycznego – 47 na 100 polskich ankietowanych najchętniej

³⁸ Można przypuszczać, iż takimi danymi dysponuje prawdopodobnie Ambasada ZEA w Polsce (dane wizowe do momentu kiedy wizy były wymagane dla Polaków). Niestety nie udostępniła informacji w tym zakresie ze względu na ich poufność.

wybiera ten kraj jako miejsce wypoczynku. W przypadku odwiedzin bliskich oraz podróży o charakterze biznesowym są to wartości względem siebie bardzo zbliżone – jest to odpowiednio 26% i 23%. Odnośnie do podróży, które nie mogły być sklasyfikowane w żadnej z powyższych grup, udział osób w tej grupie jest zdecydowanie niższy, ponieważ wynosi tylko 4% (ryc. 4).

Ryc. 4. Struktura ruchu turystycznego Polaków do ZEA według motywu wyjazdu

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W przypadku najczęściej odwiedzanych miejsc w ZEA przez Polaków również nie ma większego zaskoczenia - tak jak w przypadku ruchu turystycznego turystów z całego świata najchętniej wybieraną destynacją turystyczną w tym państwie jest Dubaj. Nie dziwi również fakt, że drugim co do popularności miejscem pobytu polskich respondentów w kraju nad Zatoką Omańską jest Abu Zabi ze stolicą o tej samej nazwie. Odnotowano także, choć w zdecydowanie mniejszym stopniu ich obecność w takich emiratach jak Ras'al.'Chajma, Fudżajra i Adżman.

W przypadku badania struktury ruchu turystycznego Polaków do ZEA warto również zwrócić uwagę na preferowany przez nich typ zakwaterowania. Otóż okazuje się, że najczęściej wybierane są w tym przypadku prywatne lokale jako miejsce noclegu podczas pobytu w tym kraju (48% ankietowanych). Hotele także cieszą się dużą popularnością, ponieważ 43% respondentów zadeklarowało tam swój pobyt. Podobnie jak w przypadku międzynarodowego ruchu turystycznego do tego kraju, niewielkie zainteresowanie zyskuje „inne” niż wyżej wymienione miejsce do spędzania nocy – 6%, a tylko 3% badanych zdecydowało się na pobyt w pensjonacie.

Charakterystyka norm społecznych oraz wymiaru sprawiedliwości w ZEA

ZEA uważane są za jeden z najbardziej konserwatywnych krajów muzułmańskich. Można się zatem domyślać, iż normy społeczne w życiu codziennym Emiraczyków odgrywają kluczową rolę. Podobnie jak mieszkańcy innych stron świata również korzystają z dobrodziejstw dzisiejszej technologii, używając telefonów komórkowych, czy jeżdżąc luksusowymi samochodami. Jednak ze względu na islam, jednocześnie przestrzegają tradycyjnych norm i w miejscach publicznych zachowują się oraz ubierają bardzo powściągliwie. Dynamiczny rozwój turystyki, wiążący się również z napływem dużej liczby zagranicznych turystów, niewątpliwie powodować musi różne reakcje o charakterze społecznym. Wydaje się więc, iż normy społeczne w kontekście poruszanego w tej pracy problemu są zagadnieniem wartym szczególnej uwagi.

Na aktualną sytuację społeczną w ZEA wpłynęło przede wszystkim rozprzestrzenianie się islamu w VII w., który w krótkim czasie przejął panowanie nad całym Półwyspem

Arabskim. Przesłanie Mahometa dotarło w pierwszej kolejności do Omanu, nastąpiło to już 9 lat po hidźrze. Z upływem lat islam głęboko przeniknął praktycznie do wszystkich dziedzin życia mieszkańców Półwyspu Arabskiego. Zdeterminował nie tylko prawne i społeczne normy ich postępowania oraz światopogląd, ale również mentalność społeczeństwa.

Podstawowym źródłem prawa w ZEA pozostaje do obecnych czasów islamskie prawo religijne, znane również pod nazwą *szariat*. W tradycyjnych społecznościach plemiennych było ono egzekwowane nie przez państwowy wymiar sprawiedliwości, a lokalną starszyznę i szejków. Dopiero w drugiej instancji sprawa była rozstrzygana przez kadi³⁹ lub władzę. W XX w., gdy zaczęły komplikować się relacje prawne, władcy mogli na swoich dworach dysponować sędziami, którzy specjalizowali się w *fiqh*, czyli prawnej części składowej szariatu. Pomimo upływu czasu i postępującej instytucjonalizacji wymiaru sprawiedliwości, władcy nie byli chętni do oddawania swych przywilejów w aspekcie sądenia poddanych. Chcieli bowiem pozostać na stanowisku ostatecznych arbitrów wobec relacji wewnątrz, bądź między plemionami, a także móc reagować na zmiany polityczne, które mogłyby wywołać określone skutki prawne [Chałackiewicz, 2011, s. 230].

Emiraczczycy w przeważającej części należą do umiarkowanego nurtu odłamu islamu, czyli sunnizmu. Wyjątkiem są jedynie emiraty Ras'al Chajmy oraz Szardży, które przyjęły bardziej jego radykalną formę, czyli wahhabizm, z racji silnych wpływów saudyjskich plemion Hidżazu na ich obszarze. Ważnym aspektem życia społecznego w Emiratach są święta muzułmańskie. Mają one charakter ruchomy, co jest efektem ścisłego ich powiązania z kalendarzem księżycowym. Do najważniejszych nich należą *Nowy Rok Muzułmański*, *Urodziny Proroka* oraz *Id al Adha* (Święto Ofiar), podczas którego organizowane są pielgrzymki do Mekki. Szczególne znaczenie w tym przypadku ma miesiąc ramadanu, w trakcie którego od wschodu do zachodu słońca ściśle obowiązuje post, cechujący się powstrzymaniem od jedzenia, spożywania napojów, palenia papierosów oraz wstrzeźliwością seksualną. Jest to czas, który muzułmanie traktują na tyle poważnie, że w niektórych sytuacjach może dojść do konfliktów między wyznawcami islamu a przedstawicielami innych religii. Dzieje się tak, ponieważ muzułmanie mogą niekiedy wymagać kultywowania postu również od wyznawców innych wiar. Turyści mogą narazić się na pewne komplikacje, bądź nieprzyjemności, wynikające z braku praktykowania powyższych obyczajów, które dla zachodnich turystów mogą okazać się zbyt trudne do zrealizowania.

Również w sferze obyczajowości ZEA, pomimo swojego tradycyjnego podejścia do życia, są jednocześnie tolerancyjne dla różnego rodzaju odmiennych zachowań. Trzeba zaznaczyć, iż *szariat* zabrania związków pozamałżeńskich. W takiej sytuacji prawo religijne przewiduje dla związków nieformalnych karę nawet jednego roku pozbawienia wolności [Chałackiewicz, 2011, s. 238].

Choć w ZEA przeważa ludność muzułmańska, nie można zapominać jednak o znacznym udziale przedstawicieli innych wyznań w tutejszej populacji. Życie codzienne w Dubaju i Abu Zabi, które przyjmując co roku dużą liczbę turystów z wielu stron świata, charakteryzuje się zwyczajami, które pomimo wspomnianych wcześniej różnic, w zasadzie nie odbiegają od europejskich. Za przejaw przyjaznego nastawienia miejscowych do obcokrajowców można uznać również brak wyraźnych przejawów dyskryminacji rasowej i religijnej, chociaż panowanie islamu w ZEA jest zagwarantowane ustawowo. Zauważalną różnicą w sferze obyczajów jest stosunek do alkoholu oraz jego spożycia. Na terenie całych ZEA praktycznie nie jest możliwe zakupienie napojów alkoholowych w sklepach. Można tego dokonać jedynie w strefie wolnoclowej na miejscowych lotniskach, choć samo spożycie w miejscach publicznych jest zabronione i surowo karane. Nie ulega najmniejszej

³⁹ kadi – sędzia muzułmański, który rozstrzyga spory i ustala przestępstwa na podstawie prawa koranicznego (szariatu) oraz miejscowego prawa zwyczajowego.

wątpliwości również stanowisko tego arabskiego kraju co do kwestii posiadania narkotyków. W tutejszym prawie posiadanie choćby najmniejszej ilości narkotyków jest niemalże równoznaczne z bezwzględną karą co najmniej 4 lat więzienia.

W latach 70. XX w., gdy powstały ZEA, kraj ten nie dysponował jednolitym systemem prawnym. Ustawodawstwo, które funkcjonowało za czasów Omanu Traktatowego, w momencie utworzenia nowego państwa przestało obowiązywać, przy jednoczesnym braku własnego. W poszczególnych emiratach można było jedynie zaobserwować istnienie prawa zwyczajowego w rozpatrywaniu poszczególnych spraw. Niekiedy moc prawną miały również zarządzenia, które były wydawane przez władców. W sprawach rodzinnych natomiast rozstrzygano spory w oparciu o prawo *szariatu* i plemienne zwyczaje.

Pomimo dużego wpływu prawa muzułmańskiego na utworzenie obowiązującego obecnie systemu prawnego ZEA, również prawo rzymskie i francuskie miało znaczenie dla jego aktualnego kształtu. Nie mniej jednak prawo emirackie, w odróżnieniu od zachodnich systemów wymiaru sprawiedliwości, nie ma precedensowego charakteru. Zatem każda sprawa, która ma być rozstrzygana przez tutejsze ustawodawstwo, musi być także rozpatrywana indywidualnie. Oprócz sądów cywilnych, w Emiratach funkcjonuje także sądownictwo religijne, która opiera się tylko o zasady *szariatu*, a także sądy karne [Chalączkiewicz 2011, 239]⁴⁰.

Niekiedy wyroki wydawane przez emirackie sądy mogą budzić duże kontrowersje. Ostatnim z przypadków, który zszokował opinię publiczną, była sprawa z 2013 r., która dotyczyła zgwałconej 24-letniej Norweżki Marte Dalelv w Dubaju [www.vg.no]⁴¹. W tej sprawie pomogła dopiero interwencja norweskiego rządu, który sprawił, iż Dalelv została ulaskawiona przez władze Dubaju. Podobny finał miała również wcześniejsza sprawa jednej z pracownic hotelu w tym mieście, 27-letniej Australijki - Alicii Gali. Pomimo faktu, iż zgodnie z prawem *szariatu* gwałt jest ciężkim przestępstwem, które karane jest śmiercią, jego udowodnienie jest niezwykle trudne, jeśli oskarżony się nie przyzna. Zdarzają się również sytuacje, w których para za publiczne okazywanie uczuć może trafić do więzienia. Dotkliwie przekonali się o tym zakochani z Wielkiej Brytanii, którzy spędzili wakacje w Dubaju w 2010 r. Ayman Najafi i Charlotte Adams zostali postawieni przed sąd za pocałunek w usta podczas kolacji w restauracji w jednym z dubajskich hoteli na postawie relacji jednego z niezadowolonych tym czynem świadków, który wniósł przeciwko nim oskarżenie [www.huffigtonpost.com].

Pomimo negatywnego charakteru wyżej przedstawionych sytuacji, emiracki wymiar sprawiedliwości jest zazwyczaj wyrozumiały dla cudzoziemców. Wyroki w większości przypadków nie są zbyt wysokie, jednak zastanawiająca może być duża liczba obcokrajowców w emirackich więzieniach. W 2010 r. brytyjska opinia publiczna była zdruzgotana faktem, iż liczebność Brytyjczyków w zakładach karnych na terenie Emiratów dorównuje liczbie ich rodaków osadzonych w więzieniach w Tajlandii. Wy tłumaczeniem w tym przypadku może być fakt, iż w ZEA mieszka około 100 tys. osób, pochodzących z Wielkiej Brytanii oraz duża liczba odwiedzających i turystów z tego kraju⁴². Pomimo faktu,

⁴⁰ Choć sądownictwo w ZEA ma charakter formalnie niezależny, większość sędziów tworzących obecny system prawny nie ma obywatelstwa tego kraju. Ich uprawnienia są więc okresowo odnawiane przez rząd, co w rezultacie tę niezależność pozwala zakwestionować. Zdarzają się również przypadki, w których sędziowie pochodzący z krajów o wyjątkowo rygorystycznym podejściu do egzekwowania *szariatu* (m.in. Arabii Saudyjskiej), orzekają ściśle według tego prawa religijnego, co jest nie zawsze zgodne z przesłaniem emirackiego wymiaru sprawiedliwości.

⁴¹ Portal najpopularniejszego norweskiego dziennika „Verdens Gang”.

⁴² W 2009 r. Rada Praw Człowieka ONZ postanowiła zweryfikować stan przestrzegania praw człowieka w ZEA, sporządzając raport, do którego emiracki rząd oficjalnie ustosunkował się po raz pierwszy. Z 74 rekomendacji przyjął 36, jednocześnie odrzucając 30 z powodów prawnych, społecznych i kulturowych [www.un.org]. Podobnie postąpił z raportem koncentrującym się na przestrzeganiu prawa pracowniczego - *Human Right Watch*,

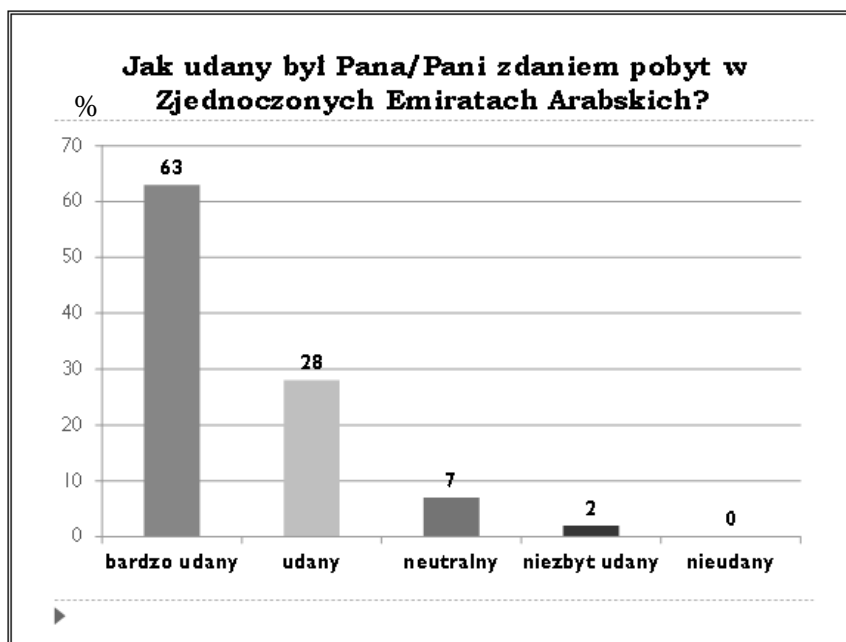
iż ZEA mają przed sobą jeszcze długą drogę, aby w pełni ustabilizować swoją sytuację społeczną i prawną, w ostatnich latach poczyniły znaczący postęp w tym zakresie, a także zdają się być otwarte na świat oraz turystów z wielu państw, którzy coraz liczniej przybywają do tego fascynującego, a jednocześnie intrygującego arabskiego kraju.

Wpływ norm społecznych na ruch turystyczny Polaków do ZEA – na podstawie wyników badań ankietowych

Wyniki badań ankietowych pozwoliły znaleźć odpowiedzi na postawione w ramach tematu pytania oraz odnieść się do założonych hipotez. Umożliwiło to także pokazanie, jaka jest faktyczna zależność między zagadnieniami norm społecznych a ruchem turystycznym polskich turystów do ZEA. Badania ankietowe zostały zrealizowane w okresie od stycznia do maja 2015 r. za pośrednictwem Internetu. Ankieta została umieszczona na jednej ze stron internetowych, a przyporządkowany do niej link został udostępniony e-mailem do poszczególnych osób oraz zamieszczony na portalu społecznościowym Facebook, ponieważ w tych miejscach istniała największa możliwość pozyskania potencjalnych respondentów. W badaniu wzięło udział 100 osób.

Zapytano w nim respondentów przede wszystkim o satysfakcję z pobytu w ZEA, skomplikowanie przepisów w tym kraju, a także o to, które z obyczajów i norm społecznych zwróciły ich największą uwagę, a także które z nich były szczególnie trudne do zaakceptowania i zrozumienia. Uzyskano również opinię respondentów dotyczącą kwestii bezpieczeństwa oraz sytuacji podczas pobytu, które można było określić jako pozytywne, bądź negatywne. Zapytano również o to, czy ankietowani powróciliby do ZEA, a także czy jest to kierunek podróży, który jest szczególnie godny polecenia.

W przypadku stopnia zadowolenia polskich respondentów z podróży odbytej do ZEA, 63% z nich uznało swój pobyt w tym kraju za bardzo udany. Jako „udaną” swoją podróż do tego kraju określiło 28% ankietowanych, zaś 7% z nich nie wyrażało szczególnych odczuć związanych ze swoim wyjazdem. W przypadku 2% badanych podróż do tego kraju okazała się niezbyt udana, jednak żadna osoba nie zadeklarowała tego pobytu jako nieudanego (ryc. 5).

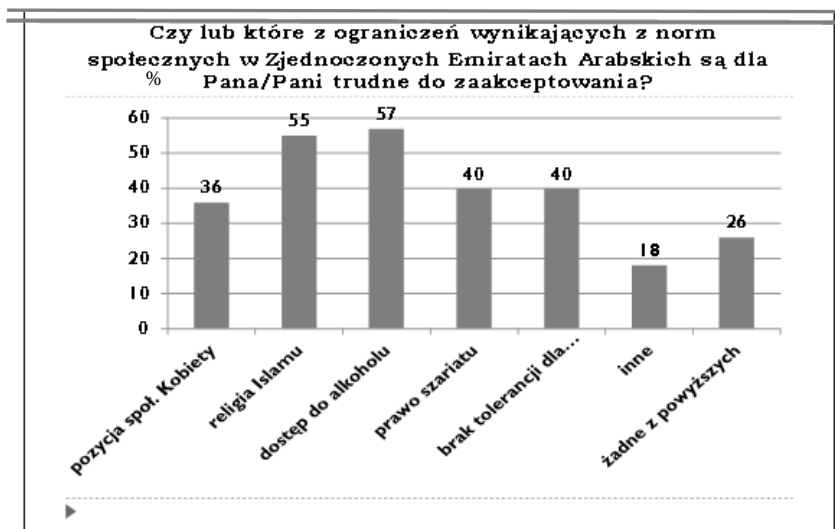

Ryc. 5. Stopień zadowolenia z pobytu polskich ankietowanych do ZEA (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Co do kwestii przepisów, związanych z wyjazdem do ZEA tylko 20% uznało, że procedury te są szczególnie rygorystyczne i mogą utrudniać wyjazd do tego arabskiego kraju. W przypadku wszystkich pozostałych, którzy wzięli udział w niniejszym badaniu, wszelkie nakazy prawne, do których należało się zastosować podczas przygotowań do pobytu w tym miejscu nie zostały uznane za uciążliwe.

Odnosnie do elementów, związanych z normami społecznymi obowiązującymi w ZEA, tym, który zwrócił ich największą uwagę jest ograniczony dostęp do alkoholu – tę odpowiedź wskazało 57% respondentów. Wysokim zainteresowaniem Polaków cieszy się również Islam oraz związana z nim kultura - jest to 55%. Po 40% ankietowanych uznało, że zasady szariatu oraz brak tolerancji dla związków nieformalnych nie jest ograniczające podczas pobytu w tym arabskim kraju (ryc. 6).

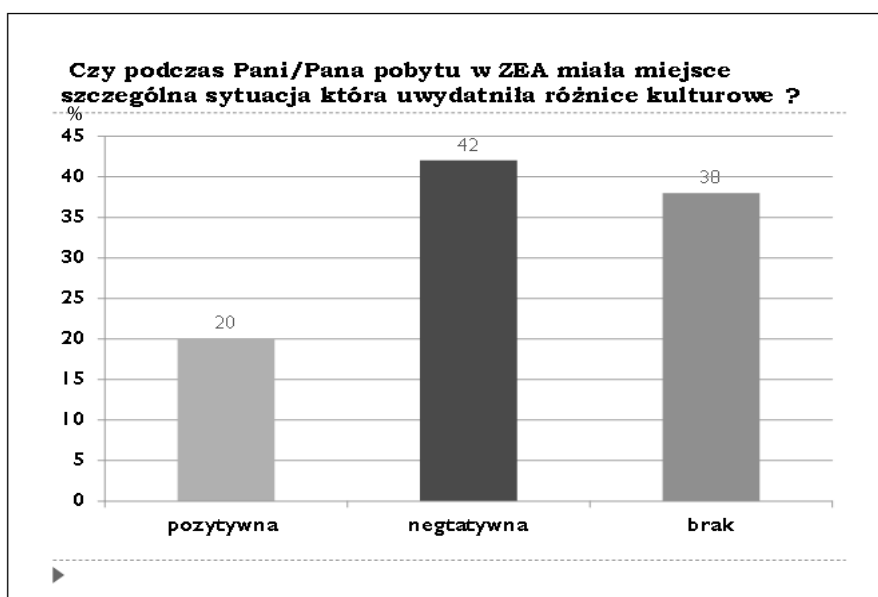

Ryc. 6. Ocena norm społecznych w ZEA przez polskich turystów (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Nawiązując do kwestii bezpieczeństwa podczas pobytu w ZEA, zdecydowana większość – 95%, uznała, że jest to kraj, w którym wszelkiego rodzaju niebezpieczne sytuacje zdarzają się niezwykle rzadko. Tylko 5 na 100 przepytanych osób uznało, że ich poczucie bezpieczeństwa w momencie przebywania na terenie tego kraju zostało naruszone.

Analizując sytuacje szczególne, które miały miejsce podczas pobytu w tym kraju oraz ich charakter, to w tym przypadku dominujące okazały się wydarzenia o charakterze negatywnym – przytrafiły się one 42% ankietowanym. W przypadku wydarzeń pozytywnych, miało to miejsce u 20% ankietowanych, a 17% uznało sytuacje, których byli świadkami, za neutralne. Co do 36% osób, które wzięły udział w badaniu, nie odnotowano żadnej szczególnej sytuacji.

Ryc. 7. Ocena różnic kulturowych w ZEA według polskich turystów (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W przypadku zapytania, czy ZEA pomimo wyraźnych różnic kulturowych w stosunku do obyczajów polskich turystów, są krajem wartym odwiedzenia, opinia respondentów w tym przypadku była całkowicie jednomyślna i twierdząca. W odniesieniu do kwestii ponownych odwiedzin do tego państwa, wśród ankietowanych również była prawie całkowita zgodność – 97% respondentów wyrażało chęć powrotu do ZEA, natomiast argumentacją pozostałych 3% okazał się brak chęci kolejnego odwiedzania tego samego miejsca.

Kolejnym krokiem w dążeniu do uzyskania odpowiedzi na postawione w niniejszej pracy hipotezy jest wyciągnięcie wniosków z otrzymanych w poprzednim podrozdziale wyników. Należy więc uwzględnić najczęściej udzielane odpowiedzi, które pojawiły się w przedstawionych w poprzednim podrozdziale pytaniach.

Na podstawie otrzymanych w ankiecie wyników okazało się, iż polscy turyści oceniają swój wyjazd w stopniu bardzo udanym. Polscy turyści odwiedzający ZEA, którzy wzięli udział w ankiecie, uznali ten kraj za ciekawy kierunek podróży, który może przyciągać turystów rosnącą popularnością na globalnym rynku, a który powszechnie uważany jest za modne miejsce spędzania wakacji, a także wyjazdów służbowych. W przypadku przepisów wizowych, większość polskich respondentów, uznała przepisy celne i wizowe za nieuciążliwe. Można to wyjaśnić w ten sposób, iż wszyscy ankietowani wzięli udział w badaniu już po wprowadzeniu nowych przepisów, zwalniających polskich turystów od posiadania wizy na terenie tego kraju, które obowiązują od marca 2014 r. Bardzo możliwe jest więc, iż badani mieli okazję odwiedzić ten kraj już w ramach nowych przepisów, które bardzo ułatwiają podróże w tym kierunku turystycznym.

Analizując kwestię ograniczeń, które pośrednio wynikają z norm prawnych najtrudniejszy do zaakceptowania jest ograniczony dostęp do alkoholu. Można to interpretować w ten sposób, iż większość krajów muzułmańskich raczej nie przystosowuje swoich zwyczajów do warunków turystycznych, stąd też islam zakazuje jego spożycia i nie jest on powszechnie obecny. Ze względu na fakt, iż w przypadku wyjazdów o charakterze wypoczynkowym alkohol jest powszechnie spożywany w większości krajów świata, jego brak w miejscu powszechnie uważanym za rozrywkowe może powodować uczucie pewnego ograniczenia wyboru spędzania czasu.

Prawie całkowita zgodność respondentów w przypadku bezpieczeństwa na terenie ZEA raczej nie powinna zaskakiwać – jest to jedno najbezpieczniejszych państw świata, o rygorystycznym prawie, w którym za przestępstwa grożą wysokie kary. Zdecydowana mniejszość, która jednak nie czuła się bezpiecznie, wskazywała w uzasadnieniu najczęściej niepokój ze strony imigrantów z Indii oraz Pakistanu, którzy przyjeżdżają tu często na sezonowe prace budowlane.

W przypadku charakteru sytuacji, które przydarzały się polskim turystom podczas pobytu w ZEA przeważające były zdarzenia negatywne. Wynika to prawdopodobnie z dużych różnic międzykulturowych, które zupełnie nieświadomie mogą wywołać pewne nieoczekiwane nieporozumienia. Polscy turyści, którzy są nieprzystosowani do życia codziennego w arabskim kraju, mogą więc często przejawiać zachowania które nie są akceptowane w krajach islamskich, m.in. publiczne okazywanie uczuć, nieodpowiedni strój w miejscach religijnych.

Należy więc zwrócić uwagę na to, iż pomimo wszelkich utrudnień i niekiedy niekomfortowych sytuacji, spowodowanych brakiem możliwości poprawnego interpretowania norm społecznych przez polskich turystów, większość z nich ocenia swój pobyt w tym kraju bardzo dobrze. Istnieją zatem podstawy do tego, że polscy turyści mogą nie traktować norm społecznych w ZEA jako czynnik, który faktycznie odwiedzie ich od podróży do tego kraju. Taka sytuacja powoduje zatem możliwość obalenia hipotezy głoszącej, iż negatywne sytuacje wynikające z norm społecznych zniechęcają polskich turystów do ponownego zawitania w tym kraju.

Zakończenie

Okazuje się, iż normy społeczne w ZEA są odbierane przez polskich turystów w sposób negatywny, dzięki czemu można uznać pierwszą postawioną hipotezę za potwierdzoną. Dowodzi tego fakt, iż sytuacje, z jakimi spotkali się podczas swojego pobytu w tym kraju miały w przeważającej części taki charakter. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, iż Polacy, pochodzący z innego kręgu kulturowego, nie są przyzwyczajeni do respektowania norm, które przyjęte są w muzułmańskim kraju. Dlatego więc też w dość łatwy sposób mogą narażać się na sytuacje konfliktowe z lokalnymi społecznościami.

Taka postać rzeczy ma również ścisły związek z czynnikami, które mogą owe sytuacje wywoływać, bowiem polscy turyści, którzy chętnie odwiedzają inne kraje muzułmańskie, takie jak Egipt, Tunezja i Maroko, nie mają ograniczonych możliwości co do funkcjonowania związków nieformalnych. W przypadku kraju, jakim są ZEA, publiczne okazywanie uczuć może skończyć się nie tylko nieprzychylnym nastawieniem miejscowych, ale także pewnymi konsekwencjami prawnymi. Jednak największym problemem dla polskich turystów okazuje się być ograniczony dostęp do alkoholu – można zatem uznać drugą postawioną hipotezę za niepotwierdzoną.

Jednak pomimo negatywnego stosunku polskich turystów wobec norm społecznych, które w ZEA obowiązują, nie wpływa to negatywnie na ich nastawienie względem ponownego odwiedzenia tego kraju. Może więc być tak, że Polacy w kontakcie z odmienną, muzułmańską kulturą i emirackimi obyczajami, dostrzegają te zjawiska bardziej jako atrakcję turystyczną niż szczególnie trudne do zaakceptowania ograniczenie. Zatem ostatnia hipoteza, która zakładała niekorzystny wpływ norm społecznych na ruch turystyczny Polaków do tego kraju również może zostać przedstawiona w tym przypadku jako nieprawdziwe.

Należy jednak pamiętać, że normy społeczne to tylko jeden z czynników, który może wpływać na wielkość oraz strukturę ruchu turystycznego Polaków do ZEA. Z pewnością czynnikiem, który może działać na zwiększenie się liczby polskich turystów do tego kraju może być zniesienie wiz dla Polaków udających się do ZEA od 22 marca 2014 r. [www.bankier.pl]. Zresztą ma to swoje odzwierciedlenie w statystykach – według *Annual Visitor Report 2014* przygotowanego przez *Dubai Tourism* liczba polskich turystów do Dubaju w 2014 r. wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 51%, znajdując się na drugim miejscu wśród najbardziej rozwijających się rynków emisyjnych do tego emiratu. Można zatem stwierdzić, iż polscy turyści w ostatnim czasie zyskali nowy kierunek podróży, który może wzbogacić ich o nowe doświadczenia związane z poznawaniem kultury tego kraju.

Bibliografia

- Annual Visitor Report*, 2014, Dubai Tourism, Dubai
- Babbie, E., 2004, „Badania społeczne w praktyce”, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
- Chałackiewicz, R., 2011, „Zjednoczone Emiraty Arabskie. Historia, kraj i ludzie”, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk-Warszawa
- Dane Urzędu Lotnictwa Cywilnego – pierwszy kwartał 2014 i 2015 roku*, 2016, Urząd Lotnictwa Cywilnego, Warszawa
- Din, K. H., 1989, „Islam and tourism: Patterns, issues, and options”, „Annals of Tourism Research”, Vol. 16, Issue 4, s. 542-563
- Dłużewska, A., 2009, *Spoleczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w krajach islamu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa
- Dłużewska, A., 2012, *Muzułmanie jako uczestnicy ruchu turystycznego - wybrane determinanty turystyki religijnej i pozareligijnej*, „Folia Turistica” nr 27, Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Kraków, s. 21-35
- Dubai Annual Visitor Report*, 2014, Dubai Tourism, Dubai

- Gołembski, G., 2002, *Kompendium wiedzy o turystyce*, Warszawa-Poznań
- Jafar, J., Scott N., 2014, *Muslim world and its tourisms*, „Annals of Tourism Research”, Vol. 44, Issue 4, s. 1-19
- Kaczmarek, J., Stasiak, A., Włodarczyk, B., 2005, *Produkt turystyczny. Pomysł, organizacja, zarządzanie*, PWE, Warszawa
- Kasprzak, R., Skalska, T., 2010, *Raport końcowy z wyników projektu badawczego – badanie oddziaływania społeczno-ekonomicznego przedsięwzięcia kulturalnego na region*, Fundacja Kultury, Warszawa
- Kowalczyk, A., 2008, *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficznie*, Uniwersytet Warszawski Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa
- Łobożewicz, T., Bieńczyk, G., 2001, *Podstawy turystyki*, Warszawa, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie
- Małek, J., 2003, *Turystyka kulturowa jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Prace i Studia Geograficzne”, t. 32, Geografia turystyki, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Marciniak, M., Dłużewska, A., 2015, *Wpływ Wiosny Arabskiej na turystykę w Egipcie*, „Turystyka kulturowa” nr 9/2015, KulTour.pl, Poznań, s. 38-53
- Medlik, S., 1995, *Leksykon podróży, turystyki i hotelarstwa*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN
- Mikos von Rohrscheidt, A., 2008, *Turystyka Kulturowa – wokół definicji*, „Turystyka kulturowa”, nr 1, GWSHM Milenium, KulTour.pl, Gniezno, Poznań
- Przeclawski, K., 1994, *Turystyka a świat współczesny*, Wydawnictwa UW, Warszawa
- Shakeela, A., Weaver, D., 2018, *Managed evils” of hedonistic tourism in the Maldives: Islamic social representations and their mediation of local social exchange*, “Annals of Tourism Research”, Vol. 71, s. 13-24.
- Skorny, Z., 1984, *Prace magisterskie z psychologii i pedagogiki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Travel & Tourism – Economic Impact*, 2015, United Arab Emirates, WTTC, Oxford
- UNWTO Highlights 2014 Edition*, 2014, UNWTO, Madrid

Źródła internetowe :

- www.ankietka.pl/o-nas [1.08.2015]
- www.ankiety.interaktywnie.com/poradnik-ankiety-online/wady-i-zalety-badan-ankietowych.html [1.07.2015]
- www.aon.edu.pl/poziomy-znajomosci-jezyka-wg-standardu-stanag-6001 [1.12.2015]
- www.bankier.pl/wiadomosc/Emiraty-znosza-wizy-dla-Polakow-3075204.html [10.03.2016]
- www.go-gulf.ae/blog/dubai-tourism-statistics-trends [12.01.2016]
- www.hoteliermiddleeast.com/23156-official-numbers-dubai-hotel-performance-in-2014 [1.02.2016]
- www.hrw.org [10.12.2015]
- www.huffigtonpost.com [15.11.2015]
- www.un.org [10.01.2016]
- www.vg.no [15.11.2015]
- www.wos.org.pl/normy-spoeczne.html [20.09.2015]
- www.wttc.org [15.01.2016]

The influence of social norms on Polish tourists' traffic to United Arab Emirates

Key words: social norms, tourist movement, islam, Polish tourists, cultural tourism, United Arab Emirates

Abstract:

The article shows the outcomes of master thesis about the social norms in United Arab Emirates on tourist movement of Polish residents to this country. In the article were shown the structure and the size of international movement to this country and the characteristic of tourist movement from Poland. The social norms and law regulations of United Arab Emirates were also indicated. The outcomes of questioners about the attitudes of Polish residents to the social standards in United Arab Emirates were also shown. The aim of article was to show the influence of social and moral norms, law regulations on the scale of tourist movement. The detailed aims were receiving the answer to a questions: what is the attitude of Polish tourist to the social norms of United Arab Emirates? What factors are deciding on the attitudes of Polish tourists to the social norms in this country? What is the attitude of Polish tourists to the social norms and if the social standards influence on willingness of visiting this country again?

Załącznik - Ankieta wykorzystana w badaniu (ankieta dla osób, które wyjeżdżały turystycznie do Zjednoczonych Emiratów Arabskich)

1. **Płeć**
 - kobieta
 - mężczyzna
2. **Wiek**
 - Poniżej 18 lat
 - 18-39 lat
 - 40-69 lat
 - 70 lat i więcej
3. **Jaki był Pana/Pani turystyczny cel wizyty w Zjednoczonych Emiratach Arabskich?**
 - wypoczynkowy
 - służbowy
 - odwiedziny u krewnych i znajomych
 - inny (jaki ?)
4. **Do jakich miejscowości udał się Pan/Pani podczas swojego pobytu w Zjednoczonych Emiratach Arabskich? (proszę wpisać nazwę miejscowości)**
.....
5. **Jak długo trwał Pana/Pani pobyt w Zjednoczonych Emiratach Arabskich?**
 - od 1 do 6 dni
 - od 7 do 14 dni
 - powyżej 14 dni (proszę podać ile)
6. **Typ zakwaterowania podczas Pana/Pani pobytu:**
 - hotel
 - pensjonat
 - prywatne mieszkanie/apartament
 - inny (jaki?)
7. **Czy pobyt w Zjednoczonych Emiratach Arabskich uważa Pan/Pani za udany, pomimo odmiennych norm społecznych i prawnych w tym kraju (proszę uzasadnić odpowiedź)**
 - bardzo udany
 - udany
 - obojętnie
 - niezbyt udany
 - nieudany
.....
.....
.....
8. **Czy przepisy celne i wizowe obowiązujące w Zjednoczonych Emiratach Arabskich utrudniły Panu/Pani obycie podróży?**
 - tak
 - nie
9. **Które z norm społecznych obowiązujących w Zjednoczonych Emiratach Arabskich najbardziej się wyróżniają?**
 - pozycja społeczna kobiety
 - religia
 - stosunek do obcokrajowców (turystów)
 - bezpieczeństwo
 - podstawowe zasady prawne
 - dostępność do alkoholu
 - czystość i porządek
 - inne (jakie?)
 - żaden z powyższych czynników nie jest wyróżniający
10. **Czy czuł się Pan/Pani bezpiecznie podczas pobytu w Zjednoczonych Emiratach Arabskich?**
 - tak
 - nie (proszę uzasadnić?)

11. Które z ograniczeń wynikających z norm społecznych w Zjednoczonych Emiratach Arabskich są dla Pana/Pani najtrudniejsze do zrozumienia? (można zaznaczyć więcej niż jeden)

- wszystkie są akceptowane
- pozycja społeczna kobiety
- brak tolerancji dla związków nieformalnych
- inne (jakie?)

12. Czy pomimo różnic kulturowych w Zjednoczonych Emiratach Arabskich kraj wydaje się Pan/Pani warty odwiedzenia?

- tak
- nie (dlaczego?)

13. Czy podczas pobytu w Zjednoczonych Emiratach Arabskich miała miejsce szczególna sytuacja, która uwydatniła różnice kulturowe (proszę podać tylko jedną i określić czy była to pozytywna czy negatywna sytuacja?)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

14. Czy polecił by Pan/Pani odwiedzenie Zjednoczonych Emiratów Arabskich? (proszę uzasadnić odpowiedź)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

15. Czy zamierza Pan/Pani odwiedzić Zjednoczone Emiraty Arabskie ponownie? (proszę uzasadnić)

.....
.....
.....

Bardzo dziękuję za udział w badaniu.